

СВЕТОЗАР СТИЈОВИЋ (Београд)

О СЛАВЕНИЗМИМА У ЊЕГОШЕВИМ ПЕСНИЧКИМ ДЕЛИМА

У лексици Његошевих песничких дела, која је у основи народна, постоји и знатан слој форми из типова српског књижевног језика пре Вукове радикалне реформе. То су, у ствари, речи које припадају српскословенској, рускословенској, заједничкој црквенословенској и руској лексици, а такође и хибридне творевине, тј. облици који садрже особине и црквенословенског (без обзира на редакције), или руског, и нашег језика. Овај слој, који обухвата све што је словенско (укључујући и разне позајмљенице), а није наше народно, без обзира на његову хетерогеност, означаваћемо славенизмима.¹

О Његошеву језику, који није детаљно проучен, има доста радова, које није потребно овде наводити. Неки од њих односе се на славенизме.² Треба, међутим, истаћи да се проучавање Ње-

---

¹ Термин је, иначе, обичан у новијој славистичкој литератури (уп., нпр.: Александар Младеновић, *Речник текстова славеносрпског периода и нека питања његове израде*, Лексикографија и лексикологија. Зборник радова, Нови Сад — Београд (Матица српска. Одељење за књижевност и језик — Институт за српскохрватски језик, Београд), 1984, 98; Богдан Л. Дабић, *Русизми и славјанизми у лексици „Луче микрокосма“*, Лексикографија и лексикологија. Зборник радова, Нови Сад — Београд (Матица српска. Одељење за књижевност и језик — Институт за српскохрватски језик, Београд), 1984, 47—52; Гордана Јовановић, *Функција „славенизама“ у „Мемоарима“ протe Матије Ненадовића*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд (Међународни славистички центар СР Србије), 1986, 217—221).

² Уп. А. Младеновић, *Језик Петра Петровића Његоша (Напомене о језику „Горског вијенца“)*, Књижевност и језик, Београд (Друштво за српскохрватски језик и књижевност СР Србије и Друштво за српскохрватски језик и књижевност СР Црне Горе), 1977, књ. XXIV/1, 143—144; Драго Ђупић, *О неким црквенословенским језичким цртама у „Горском*

гошева језика наставља и да ће будућим истраживачима од велике користи бити, посебно, новија активност на овом плану Александра Младеновића, који је решио графијске и правописне проблеме у рукопису и првом издању Горског вијенца, Јевта Миловића, који је објавио многе Његошове рукописе, и Михаила Стевановића, који је са сарадницима израдио речник Његошева језика.³

Његошево образовање и позив, укључујући и његова два одласка у Русију, објашњавају нам видну заступљеност рускословенских, руских и хибридних облика (тј. форми које је Вук прогонио из књижевног језика) у појединим Његошевим песничким делима.

Из мноштва славенизама које налазимо у Његошевим песничким делима биће овде поменут мали број, док је комплетан њихов преглед тема посебног рада. За илустрацију српскословенских, рускословенских и хибридних облика дато је по неколико апстрактних именица на *-ије*, по неколико примера са рефлексима некадашњих полугласника и по неколико са некадашњим префиксом *въ-*, односно *въз*, за илустрацију форми заједничких српскословенској и рускословенској лексици изложено је по неколико апстрактних именица на *-ије*, придева и глагола, а за илустрацију руске лексике по неколико апстрактних именица на *-ост* и по неколико придева.

вијенцу" Петра Петровића II Његоша, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд (Међународни славистички центар СР Србије), 1977, књ. 6/1, 193—212; Светозар Стијовић, *Српскословенске и рускословенске особине у Његошевом „Пустиняку цетинском“ (1834)*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд (Међународни славистички центар СР Србије), 1982, књ. 8/1, 331—336; Богдан Ј. Дабић, н. д.

³ Александар Младеновић, *О рукопису и првом издању „Горског вијенца“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, књ. XIII/1, 273—334; исти, *Графијске и правописне одлике првог издања „Горског вијенца“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1971, књ. XIV/1, 115—157; исти, *Графијске, правописне и друге одлике „Посвете“ у „Горском вијенцу“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1972, књ. XV/1, 143—169 + 8 факсимила; Јевто Миловић, *Рукопис „Горског вијенца“ Петра II Петровића Његоша*, Титоград (Црногорска академија наука и умјетности. Посебна издања, књига 13. Одјелене умјетности, књига 3), 1982, стр. 183 + 33 факсимила; исти, *Петар II Петровић Његош*. Грађа 1830—1851. Књига 4 (1845—1847), Титоград (Историјски институт СР Црне Горе, НИО „Универзитетска ријеч“, Државни архив Црне Горе), 1986, стр. 722, са 142 стр. факсимила и фотографија; *Речник језика Петра II Петровића Његоша*. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић, Београд (Српска академија наука и уметности, Црногорска академија наука и умјетности, Вук Караџић, Народна књига, Обод. Просвета, Српска књижевна задруга), 1983, књига прва (А-О), стр. XXXIV + 608; књига друга (П-Ш), стр. 660.

СРПСКОСЛОВЕНСКИ ОБЛИЦИ

Апстрактне именице на *-ије*

бденије: Свуд је води по манастирима / и чита' јој масла и *бденија* (В 840);⁴

бесамртије: кога вјенчах на *бесамртије* / тренућ су му в'јеках милиони (Л III 147);

бесмртије: Нева бистра и гласита / иде смјело и весело / плести в'јенац *бесмртија* (П 75, 19);

Васкрсеније: Ал' све бисмо њима опростили / до што јучер нама учинише / у небељу на *Васкрсеније* (П 15, 89).

Облици са *a* уместо некадашњих полугласника

бесамртан: Јунака је жећа обузела, / дивна жећа *бесмртног* пића (Сл. 55);

бесамртно: Ал' се не да храбри паша / и шест хиљад изабране / са њим војске што му бјеше, / већ се пушком, сабљом, мачем / и пламеним јатаганом / *бесамртно* храбри бране (С IX 699);

бесконачан: О ти бићем *бесконачни* / без почетка и без краја! / Почетак си сам основâ / и крај свега у тебе је (П 62, 1);

божаствен: *Божаствену* шћер Олимпа / не знам шта је побудило / тѐ пламеном својим светим / мога ума слабе силе / крјепко тако распламћела (П 133, 8);

величаство: Куд год се ја обратим, / *величаство* свуд ти видим (П 65, 95);

отачаство: Бранковићу, погано кољено, / тако ли се служи *отачаству*, / тако ли се цијени поштење? (В 222).

Примери са префиксом *ва-* и *ваз-* уместо некадашњег *въ-* и *въз-*

ваистину: Донесите, ћецо, оне гусле, / душа ми их *ваистину* иште (В 2448);

ватиги: родитељи своју ћецу, ћеца своје родитеље / погубили у мракама, те се траже *ватијући* (П 226, 35);

⁴ Примери су означавани следећим скраћеницама: П — Пјесме, С — Слободијада, В — Горски вијенац, Л — Луча микрокозма, ЛП — Посвета Луче Микрокозма, Ш — Шћепан Мали, И — Прво пјевање Илијаде, Сл. — Слово и Игоровом походу, Х — Химна ноћи. Арапске цифре иза ознака В, ЛП, И, Сл. и Х означавају редне бројеве стихова са обликом који се истиче. Иза ознака Л, С и Ш долазе римске цифре, које уз Л и С означавају певање, а уз Ш драмски чин, а после њих арапске, које означавају редне бројеве стихова. После скраћенице П долази арапска цифра која означава страну књиге Пјесама, а онда, одвојена зарезом, друга — која означава редни број стиха песме. Примери су узети из четвртог издања Целокупних дела Петра II Петровића Његоша, Београд (Просвета, Београд — Обод, Цетиње), 1975.

ваздух: ја те чекам, чекам с нестрпјењем / да се прострем у морску пучину, / да полетим мало физически, / кâ што летим *ваздухом* морално (П 167, 28).

РУСКОСЛОВЕНСКИ ОБЛИЦИ

Апстрактне именице на *-ије*

бешчестије: племе ви се све одрекло себе / те црнеме работа Мамону; / паде на њем клетва *бешчестија* (В 2344);

великољепије: свеколико поје и учи ме / да су страшне бездне свеколике, / напуњене *великољепијем* (ХН 37);

видјеније: Гле дивнога сада *видјенија!* / Сунце правде и земљу огрија (Л VI 261);

владјеније: ад се зове, злости мучилиште, / злога цара мрачно *владјеније* (Л V 214);

влијаније: глас је његов неба *влијаније* (ЛП 178).

Ликови са *о*, односно *е*, уместо некадашњих полугласника

сотворити: О како сам тада биће наше клео / и са њиме исто душе бесмртије, / кад сам разгледао ови мрачни ужас, / који је *сотворен* рад мучења вјечног (П 161, 84);

сочинити: План небесах премудрост је вјечна / својом вјештом руком *сочинила* (Л II 52);

бесконечни: Ти с' океан *бесконечни* (П 64, 63);

бешчестан: А млетачки двор *бешчестни* / диже војске, генерале (С VIII 440);

божески: ти *божеске* с неба сносиш мисли (П 119, 26);

божествен: на њихова *божествена* лица / воцари се ухилење мртво (Л V 143);

величество: Види дивно твоје *величество* / што ти писмо каже и говори (Ш III 639);

отечески: паде ступац снажни *отеческе* цркве (П 139, 9);

отечество: Твоја вјерност *отечеству* / добро нам је свим позната (П 244, 5).

Примери са префиксом *во-* и *воз-* уместо некадашњег *въ-* и *въз-*

вообразати: Око њега колах небеснијех / милиони *вообразам* да су (Л III 162);

вооружати: Свемогући на њој сједијаше / са гњијевом *вооружан* страшним (Л V 388);

воздвигнути: На опширне небесне равнине / иштем владу да подијелимо / и небеса пала *воздвигнемо* (Л IV 157);

воздух: сад сам само дихнуо *воздухом* (Ш IV 28);

воздушни: на четири небесне границе / у *воздушни* океан падају (Ј II 174);

воскреснути: благо мени, јуначка слободо, / јутрос си ми дивно *воскреснула* / из пробовах нашијех ђедовах! (В 2616).

ОБЛИЦИ КОЈИ ПРИПАДАЈУ ЗАЈЕДНИЧКОМ ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКОМ ФОНДУ

Апстрактне именице на *-ије*

безобразије: природа је тамо поселила / сва страшила у *безобразију* (Ј V 285);

битије: Ти основа чудесне трагове / и покри их тајности завјесом, / којима ти миле творенија / с ништожности к слаткоме *битију* / и враћу се с бића к ништожности (П 219, 19);

благодареније: жертва ти се *благодаренија* / на све сјајне сажиже минове (Ј III 35);

благоуханије: воздух пуне *благоуханија* (Ј II 59);

великодушије: Твом кољену јесте наслеђствено / од искона *великодушије* (Ш IV 787).

Придеви

благодаран: груди моји тајну жицу / *благодаран* прст удара (П 250, 120)⁵;

благодатан: Чујем гласе бесмртне музике / и небесну њену армонију / која сладост *благодатну* лије (Ј I 158);

благородан: неће нигда *благородна* жертва / без обилног плода останути (Ш I 218);

богохулан: И крилата погоди стријела / на средину војске *богохулне* (Ј V 402);

братоубиствен: Послијед сам с ужасом видео ... / царе мира једног цијелога, / ће са крвљу *братоубиственом* / младо лице земље отроваше (Ј VI 226).

Глаголи

благодарити: *благодаре* творцу могућему (Ј VI 7);

боготворити се: Шта те к људској вуче колијевци ... / ће се само рад несреће људске / *боготвори* Цезар с Александром...? (Ј I 327—328);

вести: Бјеснило је дивље Турке на све наше краје *VELO* (Ш III 585).

⁵ Суфикс *-ан* (*-ънъ*) код ових придева представља нормалну граматичку адаптацију, будући да код нас нема непостојаног *-е* него само непостojано *-а*. Због тога овкаве примере не убрајамо у хибриде.

РУСКИ ОБЛИЦИ

Апстрактне именице на *-ост*

бесловесност: Ви сте људско име унизили / и званије пред Богом човјека / једначећ га са *бесловесношћу* (ЛП 157);

благодарност: општре маче повадише ... / пак свевлацу *благодарност* / сташе с душе, срца шиљат (С I 748);

благородност: Је ли љевше штогођ на свијету / ал' милије описат поету / од дружества мила и учтива / у ком влада *благородност* жива? (П 132, 4);

бујност: перјем ките *бујност* бесконачну (П 81, 41);

важност: свемогућства *важност* не познаје (Л III 252).

Придеви

безрасудан: Погрешку сам поздно грдну познâ, / *безрасудно* наше заблуђење (Л V 98);

бесилан: дат им помоћ *бесилан* ћеш бити (И 468);

бистроходан: онда хитру своју војску / на Слатину *бистроходну* / окупише и довеше (С IX 269);

браноносан: мач истргни *браноносни* (С II 107);

важан: Друге среће, мало *важне*, за њу би дâ, и све славе (П 170, 58).

ХИБРИДИ

Апстрактне именице на *-ије* с нашим наставком

биће (пример. в. горе, под *битије*, П 219, 20);

благодичиње: преживјеће царства млога, / мора, скиптре и државе / и највећа *благодичиња* (П 233, 16);

влијање: Човјек бачен на бурну брежину / тајном руком смјелога случаја, / сиромашан, без надзиратеља, / под *влијањем* тајнога промисла, / он се сјећа прве своје славе (ЛП 10);

внимање: С *внимањем* сам земаљске мудраце / вопрошавâ о судби човјека (ЛП 61);

восклицање: њој све игра, њој све пјева са радосним *восклицањем* (П 216, 26);

воскресење: *Воскресења* не бива без смрти (В 2351).

Речи с префиксом *во-* и *воз-* и нашим наставком

вопрошавати (пример в. у претходном пасусу, под *внимање*, ЛП 62);

восклицање (пример в. у претходном пасусу);

воскресење (пример в. у претходном пасусу).

Примери са рефлексом некадашњег полугласника

отачество: Поче духом Немезисе / против Турства сваки ди-
сат, / и за вјеру, *отачество* / своју крвцу проливати (С I 156); али
треба да за славу / *отачества* и имена / сви помремо, крв проспе-
мо (С VIII 521); Треба нама помислити / на витезе прве храбре /
отачества наше земље (С VIII 862).

Ако погледамо изложене примере, видећемо да се неке лек-
семе јављају и у српскословенском и у рускословенском лику
(нпр. *бескочанан*: *бескочечан*, *божаствен*: *божествен*, *ваздух*: *воз-*
дух и сл.), а једна и у оба ова лика и у хибридној форми (*ота-*
частво: *отечество*: *отачество*). У наведеним стиховима има и раз-
них славенизама који нису коментарисани, пошто су коментари
ограничени само на типове речи који су у уводу назначени.

Речи у српскословенском лику, представљају, свакако, ос-
татке српског књижевног језика који је средином 18. века заме-
њен рускословенским.⁶ Ти остаци се, уосталом, срећу код разних
српских писаца друге половине 18. и прве половине 19. века⁷,
као и у оба Вукова Српска рјечника (уп. нпр., следеће речи:
мошти, *општи*, *свештеник*, *заведеније*, *завијек*, *Васкрс*, *Васкр-*
сеније, *васкрснути*, *сабор*, *сздати*, *самрт*). Већина ових речи, а
и друге (нпр. *суштина*, *випти*, *савест* и сл.) одлика су и данаш-
њег књижевног језика, док се неке (нпр. *Васкрс* и *сабор*) срећу и
у дијалектима (нпр. у Васојевићима). Кад су у питању српскосло-
венски облици код Његоша, као и код његових савременика, не
треба изгубити из вида могућност њиховог грађења посрбљава-
њем рускословенских ликова. Наши писци оног времена добро
су знали да, нпр., према рускословенском, односно руском, *о* и
е од некадашњих полугласника стоји наше *а*. Исто тако су знали
да према руском *шч* имају своје *шт*, а према *ер* вокално *р*.⁸ За
остале славенизме код Његоша није потребно давати посебна об-
јашњења, јер су они одлика књижевног језика до Вукове рефор-
ме, али и, мање-више, нормална појава у текстовима Његошевих
савременика.⁹ Према томе, у овом погледу се наш велики песник
не подударара са Вуком, него са језиком многих дела славеносрп-

⁶ Уп. Александар Младеновић, *Неколико мисли о српскословенском, рускословенском и славеносрпском типу књижевног језика*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1984—1985, књ. XXVII—XXVIII, 503.

⁷ Уп. Александар Младеновић, *Неколико мисли о српскословенском, рускословенском и славеносрпском типу књижевног језика*, 502.

⁸ Уп. рад Вука Караџића *Главне разлике између данашњег Славенскога и Српског језика* у књизи: *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига осма: *Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834*, Београд (Просвета), 1969, 53—59.

⁹ Уосталом, и сам Вук је у неким случајевима употребљавао славенизме (уп., нпр., *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига десета: *Нови завет господина нашега Исуса Христа*. Превео Вук. Стеф. Караџић, Београд (Просвета), 1974, 16).

ских писаца Војводине и Милошеве Србије прве половине 19. века.

Ваља, на крају, рећи и то да су славенизми у Његошевим песничким делима најчешће условљени жанром. Тако, нпр., у песни Вук пријатељ овчи, коју је у духу народне поезије написао млади Његош, немамо славенизма, али их у Лучи имамо у изобиљу. Ово је и нормално, јер је за тематику поменуће песме Његошу била довољна народна лексика (укључујући и турцизме), док је филозофско дело тражило апстрактну, која је постојала у ранијим типовима нашег књижевног језика. Исто тако, у пасу-сима појединих дела, опет у зависности од лица, тј. од тематике, имамо различит удео славенизама. У Горском вијенцу, нпр., неупоредиво их је више код владике Данила и игумана Стефана него код „обичних“ лица из народа. Ово се, међутим, не може узети за правило, јер славенизме понекад налазимо и тамо где их не би требало очекивати (нпр., у речи Турака и у колима, која су глас народа). За илустрацију је довољан пример из првог кола, у којем у једном стиху налазимо три славенизма: О Милоше, ко ти не завиди? / Ти си *жертва благородног чувства* (В 225).

У крајњем се закључку може рећи да је тематика неких Његошевих песничких дела изискивала израз којег још није било у новом књижевном језику, који се тек формирао, па га је, захваљујући свом образовању, велики песник и филозоф нашао у ранијим типовима нашег књижевног језика и срећно укомпоновао у свој песнички мозаик.

Светозар СТИЈОВИЧ

О СЛАВЯНИЗМАХ В ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ НЕГОША

Резюме

В лексике поэтических произведений Негоша, которая в основе своей — народная, есть и немалый слой форм из типов сербского литературного языка до радикальной реформы Вука. Это, фактически, слова принадлежащие к сербскославянской (нпр., *бесамртије*), русскославянской (нпр., *бешчестије*), общей церковнославянской (нпр., *благодарније*) и русской (нпр., *бесловесност*) лексике, а также и гибридные формы, которые содержат характеристики и церковнославянского (безотносительно с редакциями) или русского и сербского языков (нпр., *благочинье*). Этот слой, охватывающий все, что является славянским (включая и разные заимствования), а не является нашим народным, безотносительно с тем что оно гетерогенно, мы и называем славянизмами.

В употреблении этих славянизмов Негош отличается от Вука, он ближе языку многих произведений славяносербских писателей Воеводины и Сербии князя Милоша первой половины 19 века. Славянизмы в поэтических произведениях Негоша чаще всего обусловлены жанром. Короче говоря, тематика некоторых из поэтических произведений требовала выражения, которое еще не существовало в новом литературном языке, которое лишь формировалось, так что, благодаря своему образованию, великий поэт и философ Негош нашел его в прежних типах сербского литературного языка и удачно вписал его в свою поэтическую мозаику.

